

1714

ПОЛЫМЯ

БЕЛАРУСКАЯ ЧАСОПІСЬ ЛІТАРАТУРЫ,
ПОЛІТЫКІ, ЭКОНОМІКІ, ГІСТОРЫІ

ГОД ВЫДАЊНЯ ВОСЬМЫ

8-9

ЖНІВЕНЬ—ВЕРАСЕНЬ

1929

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
М Е Н С К

ДА БІОГРАФІІ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

(Па матэрыялах губ. архіву Н.-Ноўгараду)*

М. Цыганоў

Біографія Максіма Багдановіча да гэтага часу яшчэ не напісана, бо няма дакладных вестак аб яго жыцці; таму нават і Інстытут беларускае культуры (цяпер БАН) у акадэмічным выданні твораў пісьменьніка, у першым томе, зазначыў, што біографічны нарыс будзе пісацца на падставе ўспамінаў бацькі ды невяліччай захаванай перапіскі і што ён будзе зьмешчаны ў II ці III томе (стар. VII).

Для біографічнага нарысу ўспаміны былі скарыстаны проф. Піотуховічам: у яго працы „Нарыс гісторыі беларускай літаратуры“ мы і знаходзім некаторыя весткі аб жыцці поэты. Аднак, трэба зазначыць, што надрукаваная біографія ня мае дакладнасьці ў тых мясцох, дзе справа ідзе аб жыцці поэты ў Н.-Ноўгарадзе. Мэта гэтага артыкулу—высьветліць, на падставе архіўнага матэрыялу, спрэчныя пытаньні, з аднаго боку, і дапоўніць існуючыя даныя,—з другога.

I

Першае, што можна ўстанавіць, гэта час нараджэньня поэты.

Проф. Піотуховіч пра гэта піша наступнае: „Нарадзіўся poeta ў 1891 г. ў Менску, у сям’і настаўніка і досыць вядомага этнографа Адама Юравіча Багдановіча“ (Нар. гіст. бел. літар., стар. 181), а дасьледчык і крытык М. Гарэцкі заяўляе: „Poeta радзіўся 12 мая 1892 г. ў Менску, у сям’і вучыцеля-беларуса, народавольца і этнографа Адама Багдановіча“ (Гіст. бел. літар., стар. 211).

Параўноўваючы гэтыя тэксты, няцяжка заўважыць, што ў той час, як проф. Піотуховіч зусім не гаворыць аб дні і месяцы нараджэньня, М. Гарэцкі вызначае 12 мая, паміж іншым, мы назіраем і розніцу ў часе нараджэньня ў гадох: паводле даных проф. Піотуховіча Максім Багдановіч нарадзіўся ў 1891 г., а Гарэцкага—у 1892 годзе. Як бачым, пытаньне аб часе нараджэньня поэты ня высьветлена ў нашай крытычнай літаратуры, але яго вырашаюць даныя Ніжгубархіву. На падставе іх выяўляецца, што Багдановіч Максім нарадзіўся 27 лістапада ў 1891 г.

Гэтыя весткі найбольш дакладныя, бо ўзяты з мэтрыкі, якая пры пераводзе поэты ў Яраслаўскую гімназію была адаслана туды 15 сьнежня 1908 г. (Дело о белорусском поэте Макс. Богдановиче и его брате Льве. Лист 24).

II

1 жніўня 1902 году Максім Багдановіч быў залічаны вучнем Ніжэгародзкай губэрскай гімназіі і з самага пачатку вучэньня праявіў сваю непаспяховасьць.

З даных справаздач „клясных настаўнікаў“ і сшыткаў, у якіх ацэньваліся посьпехі вучняў (яны цалком не захаваліся), відаць наступнае: за першую квадр у навучальнага (1902) году ён амаль-што па ўсіх дысцыплінах меў незадавальняючыя адметкі, за выключэньнем прыродазнаўства і географіі. Як ён вучыўся ў канцы году невядома; ва ўсякім разе, прыходзіцца констатаваць, у другую клясу быў пераведзены.

За час яго навучаньня ў другой клясе мы маем больш вестак аб паспяховасьці. Я іх ня буду падаваць па розных дысцыплінах, пакажу толькі на тое, што па справаздачах кляснага настаўніка за канчатак году (3-я—4-я квадра) у Максіма Багдановіча сярэдняя паспяховасьць, наогул, паніжаецца з $3\frac{7}{8}$ да $3\frac{1}{2}$; сярэдняя паспяховасьць па галоўных прадметах паніжаецца з $3\frac{2}{3}$ да $2\frac{2}{3}$; увага і стараннасьць застаецца на адным узроўні (4), таксама, як і павядзеньне (5). У выніку гэтага Багдановіч папаў у шэраг непаспяховых вучняў.

З другога на трэці курс поэта пераводзіцца з экзамінам па арытмэтыцы і працай па „закону божьму“. Тут трэба зазначыць, што вывучаць яго ў Максіма Багдановіча ня было ніякай ахвоты. Калі па гэтаму прадмету ў першай клясе ён меў добрыя адметкі, дык у канцы другога навучальнага году ён ня толькі дрэнна вучыўся, але нават на занятках трымаў сябе вельмі дрэнна, таксама як на арытмэтыцы, нямецкай і францускай мовах.

На трэцім курсе, у канцы 1904 году, перад 1905 годам, ён вучыцца пастарому: у клясе лічыцца непаспяховым.

За год рэвалюцыі ніякіх даных аб посьпехах Багдановіча не захавалася.

На пасяджэньнях пэдагогічнай рады займаліся больш пытаньнямі аб непарадках у школе і зусім не ацэньвалі паводзін вучняў. У выніку гэтага немажліва бачыць, наколькі хісталася вучоба і паводзіны поэты.

Аднак, трэба зазначыць той факт, што ў навучальным 1905-1906 г. Максіма Багдановіча пакінулі на паўторны курс (Книга записей протоколов заседаний Педагогического Совета за 1905-1906 уч. год. Прот. № 2), як слабага па альгебры, латынскай і францускай мовах.

І ў далейшыя часы мы назіраем, што з мовамі ў Багдановіча справа стаяла надта дрэнна; таму пісаць, нібы ў поэты было жаданьне вывучаць мовы (як гэта робіць проф. Піотуховіч у Нар. гіст. бел літ.,

стар. 182), няправільна. У час жыцця поэты ў Н.-Ноўгарадзе мы якраз назіраем адваротную зьяву.

Цікава цяпер падаць некаторыя адозвы аб Максіме Багдановічу, настаўнікаў, у якіх ён займаўся. У кандуітным спіску настаўнік па гісторыі А. В. Надзёжын ад 21 мая 1904 году піша: „Мальчик хороших способностей, но, к сожалению, не всегда прилежный и внимательный. Поведения отличного“ (Дело о белор. поэте М. Богдановиче и его брате Льве. Лист 14), а праз год, 23 мая 1905 г., Гармонін падкрэсьлівае, што: „заметна перемена к худшему по части поведения: шалит и болтает на уроках, беспокоен во время перемен, при выходе учителей непрочь сделать выкрик, при чем старается быть незамеченным. Прилежание не обнаружил“ (Іб., Лист 14). Такім чынам, мы бачым па гэтых адозвах, што поэта быў здольнай асобай і толькі дзіцячая жвавасьць, а часткова і гультайства пасоўвалі яго ў разрад кепскіх вучняў.

Трэба, аднак, сказаць, што за ўсе яго школьныя ўчынкі адметку паводзін яму не памяншалі, нават і ў рэволюцыйным годзе; толькі калі поэта быў у 5-ай клясе (1907 г.), пастановай пэдагогічнай рады за няпрыхільныя адносіны да заняткаў адметку зьменшылі да чатырох (Кн. зап. прот. засед. Пед. Сов. за 1907—8 уч. г., № 18).

Да вучобы Максіма Багдановіча адносіцца і пытаньне аб уплыве на яго настаўніка гісторыі А. Кабанава.

Як сысьвярджае проф. Піотуховіч (Нар. гіст. бел. літ., стар. 182), апошні паглыбіў у поэты каханьне да бацькаўшчыны. Пытаньне гэта вельмі і вельмі спрэчнае. Па гісторыі М. Багдановіч вучыўся ў 1-й і 2-й клясе ў А. В. Надзёжына, у 3 і 4-ым—Гармоніна і толькі з паўторнага курсу 4-ай клясы і ў 5 ай займаўся ў Кабанава. Гаварыць аб яго ўплыве на поэта, як аб нечым сыстэматычным, мы ня можам і таму, што на яго лекцыях поэта трымаў сябе дрэнна, выказваючы гэтым нежаданьне слухаць лекцыі. Аб гэтым сьведчыць запіс у кандуіце за 1906—1907 г. (Дело о белор. поэте М. Богдановиче. Лист 14).

III

Рэволюцыя 1905 году застала М. Багдановіча 12 гадоў у 4-й клясе, а яго брата Вадзіма ў 6-ай.

Гімназія ў 1905 г., як і ўсе іншыя школы, зрабілася бурлівым катлом. Выступленьні вучняў былі вельмі частыя. Трэба толькі падкрэсьліць, што першая палова рэволюцыйнага году была значна спакайней канца, гэта значыць 1905-1906 навучальны год. На працягу гэтага часу адбылося рэволюцыйных падзей шмат і кожнаму з іх прысьвячалася надзвычайнае пасяджэньне пэдагогічнай рады.

Вучнёўскі рух адпавядаў агульнаму настрою Расіі, што падкрэсьлівае пэдагогічная рада ад 5 верасьня 1905 г. (Кн. прот. з. П. С. за 1905-1906 уч. год, № 5). У выніку гэтага ўдзельнікам школьных непарадкаў

якія адбываліся цэлы тыдзень, ніякай кары, апроч паніжэння адметкі паводзін, ня было.

Рэвалюцыйны рух вучняў, нарэшце, прымусіў (11 кастрычніка 1905 г.) на надзвычайным пасяджэнні пэдагогічнай рады дырэктара прызнаць, што „волнения разнятся от прошлогодних (пачатку 1905 г.), а ученики действуют спокойно, сознательно, обдуманно. Волнения не носят характера невменяемости“ (Кн. пр. за 1905-1906 г., № 8), а 15 верасня у выніку рэвалюцыйных запатрабаванняў усіх вучняў, дырэктар прымушаны быў патрабаваць ад настаўнікаў корэктных адносін да іх (Кн. пр. за 1905—6 г., № 6).

Правадыром рэвалюцыйнага руху ў школе ў 1905 г. Максім Багдановіч не зьяўляўся. Кіравалі рухам яго брат Вадзім—у 6-ай клясе і Зак з Сібіраковым—у 7-ай. Пад іх непасрэдным кіраўніцтвам адбываліся ўсе вучнёўскія рухі, якія, па фіксацыям пэдагогічнай рады, зусім не захаплялі клясу, дзе вучыўся поэт.

Зак і Вадзім Багдановіч былі кіраўнікамі рэвалюцыйнага руху вучняў, у той час. Калі 9 лістапада 1905 г. першы быў пазваны для адказу за кіраваньне рухам на пэдагогічную раду, то заявіў, што ён робіць усё сьведома і паўстае супроць старога сухога формалізму (Кн. зап. пр. П. С. за 1905—6 уч. год, № 18). Крыху пазьней ён быў выключаны з ліку вучняў школы.

Такі-ж лёс Вадзіма Багдановіча не спаткаў, бо ён захварэў. 14 лютага 1906 г. бацька яго паведаміў школу, што сын дзякуючы хваробе ня можа вучыцца (Кн. пр. Пед. Сов. 1906—7 г., № 29).

Гэта падана для таго, каб было лягчэй зразумець удзел у рэвалюцыйным руху Максіма Багдановіча.

Яго выступленьне ў школе ў 1905 г. было толькі адно, якое сьцісла звязана з братам Вадзімам. Справа ў тым, што апошні 9 лістапада ад настаўніка па нямецкай мове Ежэ патрабаваў, каб той адмовіўся ад сваіх слоў „убирайтесь вон из класса“, сказаных некаторым вучням з самага пачатку лекцыі. Калі той ня выканаў гэтага, то вучні, пад кіраўніцтвам Багдановіча В., пашлі да дырэктара з тым, каб той прымусіў Ежэ выканаць іх запатрабаваньне. Справа скончылася тым, што заняткі ў 6-ай клясе былі спынены, а Ежэ ад сваіх слоў не адмовіўся (Кн. пр. Пед. Сов. 1905—6 уч. г., № 18).

На другі дзень, у якасьці пратэсту выніку падзей у 6-ай клясе, паўстала 4-ая, дзе кіраўніком і зьявіўся Максім Багдановіч. Справа стаяла так. Перад прыходам настаўніка па латынскай мове вучні вышлі з клясы і спаткалі яго крыкамі. З сьвістам і шумам яны ўвайшлі ў клясу. Катэдра была запэцкана, крэсла знаходзілася на дошцы, на якой было напісана „долой Макаренко“ (якраз гэты настаўнік). Калі вучні крыху супакоіліся, Макаренко запытаў, што азначае іх пратэст. Тады поэт ўстаў і заявіў „гэта супроць Хвёдара Юравіча Ежэ, які абразіў нашых таварышоў“. Потым вучні гаварылі, што паўстаюць супроць „строгости

и требовательности“ (Кн. зап. прот. Пед. Сов. 1905—1906 уч. г., № 20). Справа скончылася роспускам вучняў на няпэўны тэрмін.

Вось і ўсе фактычныя даныя, якія могуць характарызаваць удзел поэты ў рэвалюцыйным руху. З паданага факту мы бачым, што непарадкі ў 4-ай класе зьяўляліся самастойнымі, якімі кіраваў М. Багдановіч. Але калі мы і можам гаварыць аб рэвалюцыйнасьці поэты, дык яна зьявілася бяспрэчна вынікам уплыву на яго рэвалюцыйна настроенага Вадзіма і была толькі несвядомай, пераймальнай Вадзіму.

У апошні час з друку вышаў т. II твораў М. Багдановіча. Нічога новага аб жыцці поэты ў Н.-Ноўгарадзе, апроч вестак, дадзеных раней проф. Піотуховічам у „Нарысе беларускай літаратуры“, у ім няма, калі ня лічыць апісанага проф. Замоціным у біяграфічным нарысе ўдзелу М. Багдановіча ў выбуху ў гімназіі. Вось на гэтым я і павінен заставацца.

Выбух у гімназіі адбыўся 19-га кастрычніка 1906 году і паўтарыўся ў наступны дзень. Зараз пасяля яго сабралася экстранае паседжаньне школьнай Пэдагогічнай рады (20-га кастрычніка 1906 г.), якое „занималось обсуждением двух крайне возмутительных инцидентов, происшедших в стенах гимназии“ (Кн. прот. шк. сов. за 1906—1907 уч. г.).

Выбух я апісваць ня стану, падкрэсьлю толькі, што на працягу ўсяе справы ня толькі імя Максіма Багдановіча, але і яго брата Вадзіма, не ўспамінаецца, таму ня можна гаварыць, як гэта робіць проф. Замоцін, што poeta „пакрываючы таварышоў, умяшаў сябе ў справу аб выбуху ў гімназіі і прымушаны быў даваць тлумачэньні гімназичнаму начальству“ (Творы Багдановіча, т. II стар. XXIV). Максім Багдановіч удзелу ў выбуху ня прымаў, як і брат яго Вадзім. Як відаць з архіўных матэрыялаў, кіраўніком у ім зьяўляўся В. І. Сібіракоў, вучань 7-е класы, які быў арганізатарам выбуху.

Такім чынам, нельга думаць, што Максім Багдановіч прымае вялікі ўдзел у вучнёўскіх мітынгх і школьных непарадках, закідае вучобу, захапляецца анархізмам (проф. Піотуховіч. Нар. гіст. бел. літ., стар. 182). Па ўсіх архіўных школьных матэрыялах, якія захаваліся, у мітынгх прымаў удзел Вадзім і паданы тэкст больш за ўсё датычыць яго. Поэта ў рэвалюцыйным руху праходзіць неяк зусім няпрыкметна.

Нельга таксама гаварыць і аб „закіданьні вучобы“ ў рэвалюцыйны год М. Багдановічам, бо, як мы ведаем, ён заўсёды адставаў у вучобе, а падругое, у 1905-1906 навучальным годзе наогул адставаў ўсё вучні.

Такім чынам, усё вылажанае зводзіцца да наступнага:

Наша крытычная літаратура павялічвае надта рэвалюцыйную дзейнасьць Максіма Багдановіча, якая зводзілася да перайманьня рэвалюцыйна-настроенаму брату Вадзіму.